

Ігор ТОДОРОВ,
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій
Ужгородського національного університету

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ВІДНОСИНИ У ВИМІРІ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто українсько-угорські відносини в контексті трирічного використання угорського вето на проведення засідань Комісії Україна–НАТО. Окреслено витоки й сутність сучасного конфлікту між Україною та Угорщиною після ухвалення Закону України «Про освіту» у вересні 2017 року. Угорщина вважала, що Україна порушила права угорської національної меншини, низку міжнародних і двосторонніх угод. Угорська етнічна меншина, яка проживає на Закарпатті, усі роки незалежності України застосовувала право на навчання рідною мовою відповідно до міжнародних актів – од початкового рівня до університету. Саме через цей конфлікт Угорщина застосовує право вето щодо засідань Комісії Україна–НАТО. Закон скерували до Венеційської комісії для вивчення, однак сторони конфлікту тлумачать одержані висновки порізно, тож напругу у відносинах між Києвом і Будапештом не знижено. Альянс закликав сторони розв'язувати питання на рівні двосторонніх відносин і не виносити його на рівень НАТО, однак численні переговори між Угорщиною і Україною на рівні міністрів закордонних справ і міністрів освіти, а також залучення до цього процесу представників національних меншин конфлікту не залагодили. Аналіз заяв офіційного Будапешта свідчить, що уряд налаштований захищати національну меншину всіма правовими засобами на політичному й дипломатичному рівнях.

Ключові слова: українсько-угорські відносини, Комісія Україна–НАТО, євроатлантична інтеграція України, Закон України «Про освіту».

Актуальність дослідження пов'язано з конституційним закріпленням євроатлантичної інтеграції України та наявністю проблем в українсько-угорських відносинах. Майже три роки не відбувається засідань Комісії Україна–НАТО (КУН) високого рівня (глави урядів і держав, міністри

оборони, міністри закордонних справ тощо). Запевнення наших партнерів в Альянсі про те, що брак таких засідань не впливає на стан і перспективи співпраці України з НАТО, мають підстави, утім бездіяльність такого важливого інституційного механізму, передбаченого в Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО 1997 р., не може не мати негативних наслідків. Перешкоджання роботі КУН в умовах, коли Україна перебуває в стані війни, є небажаним, а саме це з кінця 2017 року робить уряд Угорщини. Блокування юридично уможливлено тим, що рішення в Альянсі ухвалюють винятково консенсусом. Тобто достатньо одного голосу члена Організації Північноатлантичного договору, щоб цей процес саботувати. Слід згадати, що Північна Македонія стала членом Альянсу, лише змінивши назву країни, через одинадцять років після виконання Плану дій щодо членства, протягом яких Греція в Північноатлантичній раді незмінно голосувала проти.

Різні аспекти проблеми були предметом наукових студій багатьох дослідників. Зокрема, можна назвати таких вчених, як І. Артьомов [1], Є. Кіш [2], М. Лендел [3], В. Лозовий [4], С. Мітряєва [5], Д. Ткач [6], М. Шелемба [7] та інших. Вагомі внески у висвітлювання цього питання зробили журналісти й аналітики С. Сидоренко [8], Д. Тужанський [9]. Утім необхідність поглиблювати євроатлантичну інтеграцію України на тлі агресії РФ і посилення російських впливів на країни НАТО потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета статті – розглянути українсько-угорські відносини в контексті угорського вето на проведення засідань Комісії Україна–НАТО. Для цього необхідно виконати такі завдання: зробити дотичний огляд українсько-угорських відносин; окреслити сутність сучасного конфлікту між Україною та Угорщиною; визначити перспективи покращення українсько-угорських відносин.

Початок становлення українсько-угорських відносин датують кінцем 1989 р., коли в Угорщину прибула українська делегація на чолі з Міністром культури УРСР Ю. Олененком. Під час цього візиту вперше в сучасній історії України було підписано протокол про співпрацю двох країн у сфері культури. Посольство СРСР, яке тоді очолював І. Абоїмов, не звернуло уваги на цей знаковий, як засвідчило майбутнє, угорський крок. Деяко пильніше радянські дипломати відстежили візит у серпні 1990 року до Будапешта делегації МЗС України на чолі з очільником міністерства А. Зленком. Українську делегацію в Угорщині прийняли на найвищому рівні. Відбулися зустрічі з Президентом А. Ѓонцом, Прем'єр-міністром Й. Анталлом, Міністром закордонних справ Г. Єсенскі. Угорці вже тоді підтримували бажання України стати незалежною, суверенною державою та були готові надавати їй всляку допомогу на цьому шляху [10].

Між угорською та українською дипломатіями було встановлено активні зв'язки ще за часів Радянського Союзу: Будапешт надавав підтримку Україні, яка рухалася до незалежності. Президент Угорської Республіки А. Гьонц у вересні 1990 року здійснив офіційний візит в Україну, а в травні 1991 року Голова Верховної Ради України Л. Кравчук відвідав Будапешт. 31 травня 1991 року угорський і український міністри закордонних справ підписали Декларацію про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей [11].

Відносини двох країн од самого початку розвивалися динамічно. Угорщина була поміж перших держав, що визнали незалежність України, одразу за Польщею і Канадою. Це відбулося 3 грудня 1991 року, тоді ж Андраш Палді, Генеральний консул Угорщини в Києві, та Міністр закордонних справ Анатолій Зленко підписали Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Угорською Республікою. Того ж дня в українській столиці розпочало свою роботу Посольство Угорської Республіки. 6 грудня 1991 року, лише через п'ять днів після референдуму про державну незалежність України, у Києві підписали Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою. Україна була першою країною, з якою Угорщина уклала такий договір (і для України першою теж була Угорщина). Підписання Договору було своєрідним проривом для обох держав у специфічних сусідських відносинах. Варто зазначити, що в цьому договорі (стаття 2) було зафіксовано надзвичайно важливе й унікальне положення про те, що «...сторони не мають і не будуть мати в майбутньому територіальних претензій одна до одної». Договір про дружбу з Угорщиною передбачав, поміж іншого, можливість навчання мовою меншин (тобто українською в Угорщині й угорською – в Україні) на всіх рівнях, зокрема й під час здобування вищої освіти [12].

24 березня 1992 року в Будапешті відкрили Посольство України в Угорщині, яке стало першим дипломатичним представництвом нової України за кордоном. У 1993 році було схвалено установчі документи (багатосторонню угоду й статут) транскордонної асоціації прикордонних регіонів і громад – Карпатського євро регіону, першого євро регіону за участю прикордонних областей України й Угорщини. Політичну співпрацю було поглиблено після того, як Угорщину прийняли до НАТО та ЄС, а Україна зробила європейський і євроатлантичний вектори пріоритетними у своїй зовнішній політиці. Водночас варто нагадати, що напередодні Бухарестського саміту 2008 року Угорщина не приєдналася до заяви країн Центрально-Східної Європи й США щодо підтримки України в наданні Плану дій щодо членства.

Упродовж років після підписання договору було втілено безліч спільних проєктів на всіх рівнях. Угорщина й Україна співпрацювали у сфері торгівлі, культури, освіти, інфраструктури, медицини, науки тощо. У 2014 році, коли Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Угорщина сприяла прагненню України, що було підтверджено пізніше, зокрема не лише підтриманням візової лібералізації для України, а й дозволом на тимчасову працю для українців, що приїжджали за «безвізом». Угорщина, як країна-членка НАТО та ЄС, неодноразово наголошувала у своїх офіційних заявах на необхідності підтримувати Україну всією євроатлантичною спільнотою.

Між країнами-сусідками, чиї відносини донедавна ґрунтувалися на взаємодопомозі, співпраці й підтримці, виник конфлікт, який у зв'язку з політичними рішеннями призвів до таких дій, як вислання дипломатів, інформаційна боротьба, посилення внутрішньої напруги між центральною владою та угорською національною меншиною в Україні. У НАТО загалом солідарні з позицією Будапешта щодо захисту прав національних меншин – це один із принципів організації Північноатлантичного альянсу. Однак важливо зазначити в цьому контексті, що від початку війни Росії з Україною Угорщина постійно надавала гуманітарну допомогу українській стороні, приймала українських військовослужбовців-фронтовиків і цивільних осіб, а також не ставила перепон на технічному рівні співпраці України з НАТО [13].

Варто згадати, що Угорщина пройшла власний непростий шлях до Альянсу. Офіційні відносини між Угорщиною та НАТО було започатковано 27 червня 1990 року, коли Гейза Єсенскі, тодішній Міністр закордонних справ Угорщини, відвідав штаб-квартиру НАТО в Брюсселі. У грудні 1991 року відносини перейшли в новий вимір, коли Угорщина разом з іншими країнами-членами колишньої Організації Варшавського договору стала однією із засновниць Ради північноатлантичної співпраці (РПАС). Цей формат було запропоновано для побудови відносин із колишніми опонентами й проведення постійних консультацій щодо безпекової політики. Поряд із регулярними консультаціями НАТО організувала дедалі більше практичних програм за участю нових демократій, у яких Угорщина також брала участь. 8 липня 1997 року, на Мадридському саміті Альянсу Угорщину, Польщу й Чехію було запрошено до переговорного процесу про вступ до організації. Ці країни не дарма потрапили до першої хвилі розширення Альянсу: всі вони в повоєнний час були об'єктом експансіоністських дій Радянського Союзу. Для країн Центрально-Східної Європи, які з досвіду знають про агресивну політику Росії та СРСР, вступ до НАТО означав передусім унеможливлення потрапляння під впливи Російської Федерації в політичному й військовому сенсах і водночас захист під пара-

солькою найпотужнішої політико-військової організації світу. Угорський уряд одразу ж прийняв запрошення. 16 листопада 1997 року в Угорщині було проведено всенародний референдум щодо членства в Альянсі. У ньому взяли участь 42,4% громадян, з яких 85,3% висловилися за вступ до НАТО [14]. І праві, і ліві партії Угорщини також підтримали вступ країни до Північноатлантичного союзу. Протокол про вступ Угорщини до Альянсу було підписано в грудні 1997 року, а 12 березня 1999 року Угорщина офіційно приєдналася до Організації Північноатлантичного договору.

Країна бере участь у всіх операціях Альянсу. У 2018 році Угорщина очолила проєкт SPS (Science for Peace and Security) у сфері хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної (CBRN) оборони. Багаторічна ініціатива спрямована на створення передового датчика для виявлення біотоксинів, зокрема у воді й у продуктах харчування [15]. Слід згадати, що низка молодих українських науковців взяли участь у цьому проєкті. Відносини між НАТО й Угорщиною – це взаєморозуміння, повага й плідна співпраця. Країна є важливою частиною загальної стратегії НАТО на Європейському континенті.

Угорщина належить до «Бухарестської дев'ятки» (B9), неформального об'єднання посткомуністичних країн НАТО Центрально-Східної Європи. B9 об'єднує також Чехію, Польщу, Румунію, Словаччину, Болгарію, Литву, Латвію та Естонію. У B9 є правило, аналогічне до того, яке діє у «Вишеградській групі» – публічно не коментувати й не критикувати зовнішню політику одне одного. У цьому контексті Україні не варто розраховувати на підтримку країн-членів НАТО в сучасному конфлікті з Угорщиною. На саміті B9 у 2019 р. ухвалили декларацію, де наголошено на важливості передової присутності НАТО від Балтійського до Чорного морів [16]. Ці кроки Будапешта вказують на те, що для держави членство в НАТО є пріоритетним. Водночас Україна, імовірно, може сподіватися на неформальну підтримку з боку Румунії та Словаччини, ураховуючи особливості румунсько-угорських і словацько-угорських відносин.

Ухвалення Закону України «Про освіту» [17] у вересні 2017 року призвело до конфлікту України із сусідніми країнами – Польщею, Румунією, Угорщиною. Лише Словаччина не робила гучних заяв, констатує, що закон про освіту – то внутрішня справа України. Відносини з Польщею та Румунією вдалося доволі скоро владнати, проте позиція Угорщини залишалася незмінною. У Будапешті вважали, що Україна порушила права угорської національної меншини, а також низку міжнародних і двосторонніх угод. Саме через цей конфлікт Угорщина застосовує право вето щодо засідань Комісії Україна–НАТО. Міжнародна спільнота із занепокоєнням спостерігала за розвитком конфлікту між сусідніми державами, який набрав обертів і стосувався України з Угорщиною та НАТО, ЄС, США, Росії. Угорська

етнічна меншина, яка проживає на Закарпатті, за короткий час опинилася в епіцентрі геополітичної боротьби між суб'єктами міжнародних відносин. Угорська національна меншина, яка компактно проживає в Україні на території Закарпатської області, усі роки незалежності України використовувала право на навчання рідною мовою відповідно до міжнародних норм – од початкового рівня до університету. Етнічні угорці проживають на території сучасної України з кінця IX століття, здебільшого (майже 97%, понад 156 тис. осіб) на території Закарпатської області, де вони є іредентою. На відміну від діаспори, члени якої розсіяні по різних країнах світу, віддалених од їхньої історичної батьківщини, члени іреденти зазвичай компактно розселені по сусідніх од неї державах. Особливо висока концентрація їх у прикордонних, суміжних територіях. Угорці – найчисленніша національна меншина Закарпатської області – 12,1% населення. На Берегівщині вони становлять більшість: 76,1% мешканців району декларують належність до угорського етносу. На Ужгородщині їх 33,4%, на Виноградівщині 26,2%, на Мукачівщині – 12,7% [18].

Закон України «Про освіту» було передано до Венеційської комісії для вивчення, однак сторони конфлікту тлумачать її висновки порізно. Рекомендації комісії не посприяли зниженню напруги у відносинах між Києвом і Будапештом. Альянс закликав сторони узгоджувати цю суперечку інструментами двосторонніх відносин і не виносити його на рівень НАТО, однак ані численні перемовини між угорськими й українськими міністрами закордонних справ і міністрами освіти, ні приєднання до полілогу представників національних меншин конфлікту не залагодили.

Реалізування інтересів угорської геополітики вимагає від уряду держави забезпечення підтримки угорської нації загалом, не лише тих її представників, які проживають на території саме Угорщини. Угорську геостратегію спрямовано на отримання певної вихідної позиції держави на міжнародній арені, і це тісно пов'язано з демонстрацією рішучості в політиці й переговорах. Аналіз заяв офіційного Будапешта свідчить, що уряд налаштований захищати національну меншину всіма правовими засобами на політичному й дипломатичному рівнях.

Після оприлюднення позиції Будапешта щодо нового українського закону про освіту, на адресу Угорщини лунали різноманітні звинувачення від політиків численних країн. Більшість із них було пов'язано з тим, що Угорщина, застосовуючи в такий спосіб право вето, виконує вказівки Кремля. Однак ці звинувачення не зовсім справедливі. В Угорщині переконані, що Україна не може прагнути співпраці з НАТО й водночас нехтувати демократичними принципами, верховенством права, правами людини, що є основою Альянсу. Угорський уряд певен, що його пріоритетом є підтримка й захист угорської нації на території держави та

за її межами, і це було визначено задовго до перезавантаження відносин із Росією. Влада Угорщини чітко відокремлює економічну співпрацю з РФ од конституційного обов'язку підтримувати етнічних угорців, що передбачає захист національних меншин не тільки в Україні, а й у Карпатському регіоні загалом.

У декларації Брюссельського саміту НАТО 11–12 липня 2018 року Альянс підтвердив, що підтримує Україну, водночас закликавши її повністю виконати рекомендації та взяти до уваги висновки Венеційської комісії, а заступниця Генерального секретаря НАТО Роуз Готтемюллер запевнила Будапешт про солідарне ставлення НАТО до угорської позиції щодо прав національних меншин [19].

Водночас не можна не згадати про російський чинник. З РФ Угорщина тривалий час мала прагматичні відносини без тісних політичних або економічних зв'язків, хоча в Угорщині, як і в багатьох інших європейських країнах, велику частину енергетики імпортували саме з Росії. Суттєві зміни угорсько-російських відносин розпочалися з 2010 року, з другої каденції Прем'єр-міністра Віктора Орбана. Відтоді Росія стає другою найважливішою торговельною партнеркою Будапешта після Німеччини. Віктор Орбан неодноразово висловлював незадоволення політикою, яку провадить Європейський Союз щодо Росії, застосовуючи санкції. Угорська економіка унаслідок санкцій проти Росії втрачає понад 6 мільярдів доларів щороку. Об'єктивно угорсько-російські відносини можна вважати найкращими з тих, які склалися між країнами-членами НАТО та Росією після агресії РФ в Україні. Водночас Угорщина й далі підтримує санкції проти Росії, хоч і відверто говорить, що змушена так діяти для того, щоби зберегти єдність Європейського Союзу.

Зовнішню політику уряду Віктора Орбана спрямовано на те, щоби доводити власну суверенність, не підкорятися волі більших, сильніших країн Західної Європи. Країни НАТО відреагували на особливі відносини Угорщини з РФ переважно негативно. Москва може використовувати Угорщину, яка є членкинею НАТО та ЄС, для досягнення своїх геополітичних цілей. США всіляко нагадують Угорщині, щоби вона тримала обраний курс, не забувала про демократичні принципи й цінності, пам'ятала, що в РФ зовсім не ті політичні орієнтири, як у Європі.

У Будапешті ж упевнені, що своїми діями вони не порушують єдності Організації Північноатлантичного договору. А втім, в Угорщині вважають, що треба тримати рівновагу між двома наддержавами і, попри все, намагатися з користю для себе використовувати ситуацію. Віктор Орбан і далі заграває з Москвою заради економічних дивідендів, але в Будапешті добре розуміють роль РФ. А надто після підривів офісу КМКС в Ужгороді, виконавцями яких виявилися симпатики й агенти Росії.

В Україні часто можна почути посилання на «руку Кремля» й на те, що конфлікти України із сусідами відповідають інтересам Москви. Безумовно, це так. Утім цей аргумент навряд чи стане переконливим для Будапешта: тільки 6% угорців вважають загрозою можливу ескалацію чи розширення російсько-українського конфлікту. Краще все ж таки зробити ставку на те, що двосторонній конфлікт послаблює потенціали Угорщини й України. Слід мати на увазі, що в Угорщині, з одного боку, російські медіа не мають впливу на інформаційний простір, а з іншого – у владі в Будапешті є сили, які часто критикують ЄС і Захід. Тези їхньої критики збігаються з позицією Росії. Напевно, це єдина країна Європи, де меседжів Кремля однаково багато й у центральних медіа, і в російських чи проросійських [20]. Дещо дивує така коротка історична пам'ять угорського суспільства: наче й забуло воно про участь Російської імперії в придушенні угорської антиабсбурзької революції 1848–1849 років або радянське вторгнення 1956-го.

Уладнати цей конфлікт можливо. Для цього потрібно, щоб сторони робили кроки назустріч, організовували перемовини між керівниками держав, міністрами закордонних справ та іншими посадовцями. Їхнім підґрунтям має бути імплементація рекомендацій Венеційської комісії щодо закону про освіту, на чому наголошує НАТО.

Міністр закордонних справ Угорщини П. Сійярто неодноразово заявляв, що Будапешт ніколи не мав наміру захоплювати райони Закарпатської області чи домагатися їхнього автономного статусу. За його словами, Угорщина не страждає на «тріанонський синдром», у неї немає туги за землями, які колись належали до складу угорської частини Австро-Угорщини. П. Сійярто прагне бачити Україну сильною та демократичною державою, оскільки тут, зокрема, проживають і угорці [21].

Угорці активно захищають власну ідентичність, і їх можна зрозуміти: по-перше, вони зазнали тривалого гноблення в чужих державах і вели виснажливі визвольні змагання; по-друге, мають унікальну пам'ять про «віднайдення батьківщини» й оточення неспорідненими етносами; і по-третє – Тріанонський договір, який угорці досі вважають національною трагедією (цього року 4 червня йому виповнилося рівно 100 років).

Тож слід урахувати, що будь-який уряд Угорщини провадитиме політику захисту угорської національної меншини в сусідніх державах. Цю обставину Україні потрібно використати на свою користь, не створюючи штучних подразників у двосторонніх відносинах. Отже, подолання посттріанонського синдрому можливе. Експерти, зокрема, пропонують такий розв'язок: щось на кшталт неформальної угоди про невикористання антиугорської та антиукраїнської риторики у внутрішніх наративах обох країн, зважаючи на те, що національні питання в обох державах стали за-

собом мобілізувати електорат і будуть дієві ще протягом тривалого часу. Національні гасла, історичні міфи й етнічні символи набагато простіше застосовувати в політичній боротьбі, ніж непопулярні й складні реформи, тож є сенс уважно стежити за тим, як національну риторику застосовують для здобуття популярності. Обидві країни могли б пошукати можливостей реалізування спільних проектів у вигідних для сторін царинах: енергетика, регіональна безпека, екологія, боротьба з транснаціональними загрозами. Якщо це дасть змогу елітам заробляти більше політичних балів, ніж удається за допомогою агресивної риторики, то з'явиться шанс зійти з найімовірнішого шляху «протистояння ідентичностей» і реалізувати натомість сценарій «модус вівенді». До стратегічного партнерства досі буде далеко, проте й кризових явищ у відносинах стане набагато менше [22].

З початку 2020 року в українсько-угорських відносинах спостерігають деякі оптимістичні тенденції, як-от новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського (серед відповідей на питання «хто я?» один із варіантів Зеленського прозвучав угорською і означав «житель Берегового, який береже свою рідну мову»). В Угорщині ці слова сприйняли як жест для відновлення добросусідських відносин [23].

Показовий приклад – історія про те, як Будапешт у жовтні 2019 року заблокував рішення комісії Україна–НАТО під час візиту Столтенберга до Києва, та ще й оголосив про це на Євразійському форумі в присутності Путіна. Але щойно президент РФ поїхав з Угорщини, вето на заяву відкликали. Не менш дивним був виклик посла Угорщини на початку грудня до міністра закордонних справ через слова, яких той не казав [24].

А втім, останнім часом в українському суспільстві Угорщину сприймають у дедалі непривітнішому світлі. Підбиваючи «дипломатичні» підсумки 2019 року, експерти-міжнародники, яких опитала «Українська призма», поставили її на друге місце з-поміж держав, ворожо налаштованих до України. Відразу після РФ, з відривом од решти [25]. Гострі питання почали одне за одним поставати на порядку денному українсько-угорських відносин восени 2017-го. До проблеми мовних прав угорської національної меншини було додано подвійне громадянство, інвестиції Угорщини на Закарпатті, право на автономію угорської громади, робота СБУ, використання угорських державних символів у публічній сфері, створення угорського виборчого округу, непогоджені з МЗС України візити офіційних посадовців Угорщини до Закарпаття тощо. За словами Віктора Орбана, змінити ситуацію здатна його особиста зустріч із Володимиром Зеленським. Будапешт утратив велику частину аргументів на користь збереження вето в НАТО. Водночас збереження вето завдає реальної шкоди іміджу Угорщини, зокрема демонізуючи її в Україні [23].

16 січня 2020 року Верховна Рада України схвалила Закон України «Про повну загальну середню освіту». Цей закон передбачає три моделі вивчення української мови в школах. Мовні положення нового закону було сформульовано за результатами численних консультацій із представниками національних меншин і згідно з рекомендаціями Венеційської комісії. Відповідно до нього особи, що належать до національних меншин і розмовляють офіційними мовами Європейського Союзу, здобувають базову середню освіту українською обсягом не менше 20% річного навчального часу в 5-му класі зі щорічним збільшенням такого обсягу (не менше 40% у 9-му класі) і профільну середню освіту державною мовою обсягом не менше 60% річного навчального часу. Питання вищої освіти недержавною мовою досі відкрите. Більшість випускників угорськомовних шкіл не набирають прохідного бала на ЗНО з української мови. Угорщина започаткувала курси вивчення української для етнічних угорців [26].

Водночас варто констатувати: Україна й Угорщина збільшують обсяги економічної співпраці. Щороку зростає товарообіг, а в Україні досить успішно працює угорський бізнес. Саме тому слід домовитися не вживати односторонніх заходів із питань, які бодай гіпотетично можуть стосуватися двох країн, натомість ретельно узгоджувати їх. Зробити спільний аудит двосторонніх договорів, обіцянок і конвенцій із погляду їхнього тлумачення. Задля цього треба відновити роботу міжурядових українсько-угорських комісій. Україна має врахувати рекомендації Венеційської комісії в частині про офіційні мови Євросоюзу (залишивши без змін частину, що стосується російської мови). Водночас освітню реформу в Україні угорцям та іншим етнічним меншинам слід сприймати не як спробу асиміляції, а як розширення можливостей для дітей, заклик інтегруватися. Необхідно завершити роботу над концепцією закону про подвійне громадянство, запросивши угорську громаду до діалогу щодо його змісту. Також треба фінансово й стратегічно впорядкувати державну політику в Закарпатській області [23].

Угорщина може зняти вето на роботу комісії Україна–НАТО на політичному рівні, щойно Україна внесе останні зміни до Закону про освіту згідно з рекомендаціями Венеційської комісії. А ще – повністю усунути «українське питання» з відносин із Росією. У лютому 2020 року кілька дипломатів країн-членкинь НАТО (США, Великої Британії, Канади, Естонії, Франції, Німеччини й Румунії) вимагали від Будапешта відмовитися від вето проти України. Проте угорські дипломати запевнили, що не планують відмовлятися від вимог до України повернути закарпатським угорцям ті права, які вони мали раніше, передусім право на освіту рідною мовою на всіх рівнях, од дитячого садка до університету [27]. Петер

Сійярто в лютому 2020 року під час візиту до Києва публічно заявив про «перезапуск» відносин. До того ж такий варіант відповідає національним інтересам Києва, бо дає змогу розблокувати роботу в НАТО [28].

Об'єктивно Угорщина є політичною, безпековою, економічною, культурною та інтеграційною союзницею України. Будапешт у Євросоюзі, здається, досі культурно й історично відчужений, тому, навіть перебуваючи в НАТО та ЄС, шукає союзників у посиленні своїх можливостей щодо забезпечення власної історичної перспективи. Україна могла б стати стратегічною союзницею. Бо історичні й політичні передумови для цього вже давно склалися. Одним із можливих шляхів може стати створення ширшого регіонального контексту. Якщо усвідомити, що Україна й Угорщина – частини єдиного регіону, налагодження співпраці та підтримка спільної згоди в якому може суттєво розширити можливості обох країн, то динаміку конфлікту можна буде тримати під контролем. Регіональний рівень здатен відкрити нові горизонти для обох держав, якщо вони зможуть вийти з полону мислення лише категоріями сьогодення.

1. *Артёмов І.В.* Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: монографія. Ужгород: Ліра, 2009. 520 с.
2. *Кіш Є.* Три доміанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. 2013. № 1–2. С. 85–99.
3. Історія, що об'єднує. Нариси новітнього транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні: монографія / за заг. ред. С.І. Устича. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2017. 456 с.
4. *Лозовий В.* Сучасна гуманітарна політика Угорщини: виклики для України [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. 13 червня 2019. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslid-zhennya/gumanitarniy-rozvitok/suchasna-gumanitarna-politika-ugorschini-vikliki-dlya-ukraini>
5. *Мітряєва С.І.* Система підтримки закордонних співвітчизників в країнах Карпатського Євро регіону: приклад Угорщини // Гілея: науковий вісник. 2013. № 76. С. 63–67.
6. *Ткач Д.І.* Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. К.: МАУП, 2014. 271 с.
7. Емпіричне соціологічне дослідження транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні: монографія / за заг. ред. С. Устича. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 286 с.: іл.
8. Сергій Сидоренко: Конфлікт між Україною і Угорщиною не вирішиться найближчим часом [Електронний ресурс] // UA: Українське радіо. 3 вересня 2018. Режим доступу: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=81245>; Боженко С. Сергій Сидоренко: Угорський уряд називає український освітній закон 'напівфашистським' [Електронний ресурс] // Куля News. 23 лютого 2019. Режим доступу: <https://coolyanews.info/sergij-sidorenko-ugors-kij-uryad-nazivaie-ukrayins-kij-osviitnij-zakon-napiivfashists-kim.html>
9. Дмитро Тужанський. Всі публікації автора [Електронний ресурс] // Європейська правда. Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/authors/tuzanskiy/>
10. *Ткач Д.І.* Українсько-угорські відносини новітньої доби // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2009. Випуск 15. С. 80.
11. Там само.
12. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_004.
13. Історія відносин Україна – Угорщина як динаміка та зміст політичного діалогу [Електронний ресурс] // Українська призма. 24 лютого 2020. Режим доступу: <http://prisma.org/istoriya-vidnosin-ukraina-ugorshchina-ya/>
14. Соціологія «Демініціатив»: з такими цифрами – хоч завтра в Євросоюз! [Електронний ресурс] // Укрінформ. 24 січня 2020. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2862645-sociologia-deminiciativ-z-takimi-ciframi-hoc-zavtra-v-evrosouz.html>

15. NATO (2018). *NATO's Science for Peace and Security Programme: sixty years old, still going strong* [online] Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_160936.htm?selectedLocale=en [in English]
16. 'B9 Summit Declaration: importance of NATO forward presence from Baltic Sea to Black Sea' (2019), *Actmedia*. 1 March [online]. Available at: <https://www.actmedia.eu/daily/b9-summit-declaration-importance-of-nato-forward-presence-from-baltic-sea-to-black-sea/79831> [in English]
17. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VII. Дата оновлення: 24.06.2020. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
18. *Шела Х.* Закарпаття і Угорщина: тисячоліття разом [Електронний ресурс] // KISZó. 9 березня 2020. Режим доступу: <https://ua.kiszo.net/2020/03/09/закарпаття-і-угорщина-тисячоліття-ра/>
19. NATO (2018). *Brussels Summit Declaration* [online]. Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=uk [in English]
20. Слова та війни: Україна в боротьбі з кремлівською пропагандою / за ред. А. Кулакова. К.: КІС, 2017. С. 100–101.
21. Parafianowicz, Z. (2018). 'Szijjártó: Na Ukrainie trwa antywęgierska nagonka', *Gazeta prawna.pl*, 30 October [online]. Available at: <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1326208,na-ukrainie-trwa-antywęgierska-nagonka.html> [in Polish]
22. *Капітоненко М.* Чому Будапешт ворогує з Києвом? [Електронний ресурс] // НВ. 23 жовтня 2018. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/chomu-budapesht-vorohuje-z-kijevom-2502151.html>
23. *Тужанський Д.* Компроміс заради НАТО: що може змінити зустріч Зеленського та Орбана [Електронний ресурс] // Європейська правда. 13 січня 2020. Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/01/13/7105017/>
24. Посла Угорщини викликали у МЗС України через заяви про блокування діяльності комісії Україна – НАТО [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. 3 грудня 2019. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ugorshchyna-mzs/30304593.html>
25. *Герасимчук С.* Дипломатичні підсумки 2019 року [Електронний ресурс] // Рада зовнішньої політики «Українська призма». 20 грудня 2019. Режим доступу: <http://prismua.org/2019-12-20/>
26. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020. № 463-IX. Дата оновлення: 16.01.2020. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
27. *Тужанський Д.* П'ять причин для Угорщини: чому та як Будапешт змінює тактику щодо України. [Електронний ресурс] // Європейська правда. 18 лютого 2020. Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/02/18/7106497/>
28. Сійярто у Києві домовився, як організувати зустріч Орбана і Зеленського [Електронний ресурс] // Європейська правда. 7 лютого 2020. Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/news/2020/02/7/7106097/>

Ihor TODOROV,
*Doctor of History, Full Professor,
Department of International Studies
and Public Communications,
Uzhhorod National University*

UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EURO-ATLANTIC ASPIRATIONS

Abstract. The article examines Ukrainian-Hungarian relations against the background of Hungary's three-year-long veto on meetings of the NATO-Ukraine Commission. The author outlined the origins and essence of the current conflict between Ukraine and Hungary after the adoption of the Law of Ukraine 'On Education' in September 2017. Hungary believed that Ukraine had violated the rights of the Hungarian national minority as well as several international and bilateral agreements. Throughout the years of Ukraine's independence, the Hungarian ethnic minority in Transcarpathia has enjoyed the internationally recognised right to study in their mother tongue from primary school to university. This conflict is the reason why Hungary has vetoed meetings of the NATO-Ukraine Commission. The law was sent to the Venice Commission for expert legal assessment, but its recommendations did not reduce tensions between Kyiv and Budapest. They still have different interpretations of the opinion of the Venice Commission. The Alliance called on the parties to resolve the dispute bilaterally without taking it to the NATO level, but numerous bilateral talks at the level of foreign ministers, ministers of education, and representatives of national minorities did not bear fruit. Based on an examination of Hungary's official statements, the author claims that the government is determined to protect the national minority by all legal means at the political and diplomatic levels.

The article emphasises that both countries could implement joint projects in the fields of energy, regional security, environment, and combating transnational threats. Ukraine and Hungary are part of one region. Promoting cooperation and maintaining general agreement within its boundaries can significantly expand the capabilities of both countries and give them an opportunity to keep the conflict under control.

Keywords: Ukrainian-Hungarian relations, NATO-Ukraine Commission, Euro-Atlantic integration of Ukraine, Law of Ukraine 'On Education'.